

Koncentrace českých Židů v Terezíně

Do konce roku 1941 už gestapo deportovalo z Protektorátu přes 10 000 Židů. Židovská telegrafní agentura hlásila 6. ledna 1942 z Londýna, že to teď čeká i zbývajících 90 000 Židů, kteří ještě v Protektorátu zbývají. Z existujících neúplných informací o prvních transportech bylo známo, že muži ve věku mezi 16 a 50 lety jdou na nucené práce, kdežto ti nad 50 let jsou spolu s dětmi a ženami, z nichž některým je i více než 80 let, odváženi do táborů ve východním Polsku a okupovaném Rusku. Odtamtud přicházelo zpátky jen málo zpráv, ale ty, které přece jen dorazily, hovořily o nepředstavitelném utrpení kvůli nedostatku jídla a bydlení. Mízerné sanitární podmínky jsou příčinou šíření epidemií.¹

Systematické deportace z protektorátních měst do terezínského ghetta začaly v polovině ledna dvěma transporty z Plzně po 1000 osobách a jedním s 604 lidmi (viz obr. 12; srv. tab. 1).² Hana Beerová si vzpomíná, že její rodina se musela dostat do tělocvičny, kde strávila jednu nebo dvě noci na zemi, než byli odtransportováni v osobních vagonech. Cíl cesty lidé znali jen z pověstí: buď tábory v Polsku, nebo místo jménem Terezín, které však nikdo neznal.³

Potom následoval vlak z Brna s 1000 osobami, tři transporty z Prahy s celkem 3000 lidmi a do poloviny února ještě dva vlaky z Kladna s celkem 1623 lidmi (viz tab. 5).⁴ Petr Ginz si zapsal do deníku: „S novým transportem odchází strašně moc známých. Bardachovi, pan Mautner (známý strýce Karla), Hirschová, která chodila na procházku s Evou, a mnoho dalších.“⁵

Zatímco tak do ghetta přijelo z Protektorátu víc než 8200 lidí, již 9. a 15. ledna odjely z ghetta dva první vlaky s českými Židy směrem do ghetta v Rize, protože ghetto v Terezíně bylo od začátku pro české Židy koncipováno jen jako průchozí.⁶ Zdejší pevnostní objekty však nebyly schopny pojmout dostatečné množství českých Židů, a to ani jako prozatímní řešení. Proto říšský protektor již 16. února zrušil Terezín coby městskou židovskou obec kvůli „opatřením týkajícím se umístění Židů v uzavřených sídlišťích“, zatímco plány na zřízení druhého ghetta v Kyjově byly prozatím odloženy ad acta.⁷

Své byty tak nyní bylo nuceno opustit 7000 obyvatel ghetta. Německé obyvatelstvo mělo z města odejít. Za ztracené vlastnictví byli odškodněni Vystěhovaleckým fondem ze zkonfiskovaného židovského majetku.⁸ Ústředna dala vysídlelcům z Terezína k dispozici vyklizené byty pražských Židů, o něž se ucházeli u bytového pověřence NSDAP. V jiných okresech měly přidělovány bytů na starosti oberlandráty.⁹

Celé město se teď přeměnilo na jedno jediné ghetto.¹⁰ Do poloviny roku 1942 byly do Terezína odvečeny desetitisíce českých Židů.¹¹ Židé ve smíšených manželstvích, takzvaní „míšenci“, a židovští funkcionáři byli prozatím, stejně jako v Říši, transportů ušetřeni.¹² Zato mohly být deportovány děti ze smíšených manželství, pokud dosáhly 14 let věku. Takový osud postihl v říjnu Petra Ginze, zatímco jeho otec zůstal v Praze.¹³ Obce musely vypracovat pro gestapo příslušné seznamy.¹⁴ V září již v ghettu žilo 60 000 lidí, mimo jiné tisíce německých Židů starších 65 let, kteří od léta přijížděli do Terezína, označovaného také jako ghetto pro přestálé Židy, speciálními transporty.¹⁵

Ohlas v tisku se nesl zcela v německém duchu: *České slovo* vítalopatření k izolaci „v zájmu pokojně pracujícího českého lidu“, neboť Židé „neznají ve své drzosti míru“, a zdůrazňovalo nesmírné výhody, které přinese „očista Protektorátu od Židů veškerému českému árijskému obyvatelstvu“. *Lidové noviny* pod německým vlivem vysvětlovaly vykázání Židů do „uzavřené sídelní oblasti“ jejich údajným šířením šeptané propagandy a pokoutním obchodem, zatímco *A-Zet* napsal, že „židovské ghetto“ definitivně zbaví český národ „jeho nejhorších nepřátel“.¹⁶

Zatímco koncentrační tábory podléhaly hlavnímu hospodářskému správnímu úřadu SS v Berlíně, terezínské ghetto spadalo pod Ústřednu pro židovské vystěhovalectví.¹⁷ Ústředna pro židovské vystěhovalectví a nositel jejího jmění, veřejnoprávní fond s názvem „Vystěhovalecký fond pro Čechy a Moravu“, byly pod dohledem vrchního velitele Sicherheitspolizei v Praze. Podle Účetního dvora Německé říše činila aktiva Vystěhovaleckého fondu v polovině roku 1941 cca 95 milionů RM a dluhy 77 milionů RM.¹⁸ Pražská Ústředna pro židovské vystěhovalectví měla počátkem roku 1942 více než 50 pracovníků a disponovala hotovostí několika milionů RM, uložených u České eskontní banky. U Vystěhovaleckého fondu pro Čechy a Moravu pracovalo 25 pracovníků s movitým jměním cca 20 milionů RM, o jehož správu

Obr. 12: Deportace v Plzni, pravděpodobně leden 1942

a zhodnocování se staralo 75 zaměstnanců. V roce 1945 Vystěhovalecký fond disponoval u české Unionbanky v Praze třemi účty „Židovské samosprávy Terezín“ s celkovými aktivy 905 milionů korun. „Vystěhovalecký fond“ jako správce majetku Ústředny financoval ghetto. Ghetto tak bylo udržováno ze zabaveného židovského majetku a z dodatečných příjmů ze zemědělství a zahradnických provozů a z nucené práce obyvatel v tábore, resp. pro soukromé firmy a úřady.¹⁹ V terezínském ghettu platila pracovní povinnost pro všechny obyvatele od 16 do 65 let. Ženy pracovaly v kuchyních, na zahradách, na ošetřovnách a při čištění ulic a baráků, muži naproti tomu v různých dřevařských, strojních a textilních provozovnách.²⁰